

O'SMIRLARDA KASB TANLASHGA SABAB BO'LUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR

Aynazarova Asiya Jumamuratovna

Berdaq nomidagi QDU,
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori dotsent, (PhD).

Kurbanbayeva Kurbanay

Berdaq nomidagi QDU,
Amaliy psixologiya yo'nalishi 4-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20479645>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'smirlarda kasb tanlash jarayoniga ta'sir etuvchi psixologik omillar tahlil qilinadi. Jumladan, qiziqish, qobiliyat, motivatsiya, oilaviy muhit, tengdoshlar ta'siri hamda shaxsning o'zini anglash darajasi kasbiy yo'nalishni belgilashdagi muhim omillar sifatida yoritilgan. Shuningdek, o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari va ularning kasb tanlashdagi ahamiyati ilmiy manbalar asosida bayon etilgan. Maqolada o'quvchilarning ongli ravishda kasb tanlashiga yordam beruvchi tavsiyalar ham keltiriladi.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, kasb tanlash, psixologik omillar, qiziqish, qobiliyat, motivatsiya, kasbiy yo'nalish, oilaviy muhit, shaxs rivojlanishi, o'zini anglash, kasbiy faoliyat, ijtimoiy ta'sir.

Аннотация. В данной статье анализируются психологические факторы, влияющие на выбор профессии у подростков. В частности, освещаются такие важные факторы, как интерес, способности, мотивация, семейная среда, влияние сверстников, а также уровень самопознания личности при определении профессионального направления. Кроме того, на основе научных источников раскрываются психологические особенности подросткового возраста и их значение в процессе выбора профессии. В статье также представлены рекомендации, способствующие осознанному выбору профессии учащимися.

Ключевые слова: подростковый возраст, выбор профессии, психологические факторы, интерес, способности, мотивация, профессиональная ориентация, семейная среда, развитие личности, самопознание, профессиональная деятельность, социальное влияние.

Abstract. This article analyzes the psychological factors influencing career choice among adolescents. In particular, such important factors as interests, abilities, motivation, family environment, peer influence, and the level of self-awareness in determining professional orientation are discussed. In addition, the psychological characteristics of adolescence and their significance in career choice are explained based on scientific sources. The article also provides recommendations that help students make conscious and informed career choices.

Keywords: adolescence, career choice, psychological factors, interests, abilities, motivation, professional orientation, family environment, personality development, self-awareness, professional activity, social influence.

O'smirlik davri inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda shaxsning dunyoqarashi, qiziqishlari, maqsadlari va kelajak rejalari shakllana boshlaydi.

Shu sababli kasb tanlash masalasi o'smirlar hayotida alohida ahamiyat kasb etadi. Kasb tanlash nafaqat moddiy ehtiyojlarni qondirish vositasi, balki insonning jamiyatdagi o'rni, o'zini namoyon qilishi va shaxs sifatida rivojlanishida ham muhim omil hisoblanadi. O'smirlarning to'g'ri kasb tanlashi ko'plab psixologik omillarga bog'liq bo'lib, bu jarayonda ularning qiziqishi, qobiliyati, xarakteri, motivatsiyasi hamda atrof-muhitning ta'siri katta rol o'ynaydi[2,43]

Har bir o'smirning ma'lum bir sohaga bo'lgan qiziqishi mavjud bo'ladi.

Aynan qiziqish kasb tanlashdagi eng asosiy omillardan biri sanaladi. O'quvchi o'ziga yoqadigan faoliyat bilan shug'ullansa, unda muvaffaqiyatga erishish ehtimoli yuqori bo'ladi. Ba'zi o'smirlar texnik fanlarga qiziqsa, boshqalari san'at, sport yoki tibbiyot yo'nalishlariga moyillik bildiradi. Qiziqishning shakllanishida oiladagi muhit, maktabdagi ta'lim sifati hamda ustozlarning munosabati muhim o'rin tutadi. Kasb tanlashda qobiliyat ham muhim psixologik omil hisoblanadi.

Har bir insonning o'ziga xos iqtidori va imkoniyatlari mavjud. Ayrim o'quvchilar aniq fanlarni tez o'zlashtirsa, boshqalari ijodiy faoliyatda yuqori natijalarni ko'rsatadi.[5,14]. O'smir o'z qobiliyatini to'g'ri baholay olsa, kelajakda kasbiy faoliyatida qiyinchiliklarga kamroq duch keladi. Aksincha, qobiliyatiga mos bo'lmagan kasbni tanlash insonda ruhiy zo'riqish, qoniqmaslik va motivatsiyaning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Motivatsiya ham kasb tanlash jarayonida katta ahamiyatga ega. O'smirning maqsadi, orzulari va hayotga bo'lgan qarashlari uning kasbiy yo'nalishini belgilaydi.

Ba'zi yoshlar jamiyatga foyda keltirishni istasa, boshqalari yuqori daromad yoki obro'li kasb egasi bo'lishni maqsad qiladi. Shu bilan birga, o'smirning o'ziga bo'lgan ishonchi ham muhim rol o'ynaydi. O'z kuchiga ishongan yoshlar maqsad sari dadil harakat qiladi va tanlagan kasbida muvaffaqiyatga erishishga intiladi[3,87].

Oilaviy muhit ham o'smirlarning kasb tanlashiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Ko'pincha ota-onalar farzandining kelajagi haqida qayg'urib, unga ma'lum bir kasbni tavsiya qiladi yoki o'z xohishini singdirishga harakat qiladi. Ba'zi hollarda bu ijobiy natija bersa, ayrim vaziyatlarda o'smirning qiziqish va istaklari e'tibordan chetda qolishi mumkin. Natijada yoshlar tanlagan kasbidan qoniqmay qolishi ehtimoli yuzaga keladi.[1,32]. Shu sababli ota-onalar farzandining qiziqishi va qobiliyatini hisobga olgan holda maslahat berishi maqsadga muvofiqdir.

Tengdoshlar va ijtimoiy muhitning ta'siri ham o'smirlar uchun muhim omillardan biri sanaladi. O'smirlik davrida yoshlar do'stlarining fikriga ko'proq e'tibor beradi. Ayrim hollarda ular tengdoshlariga ergashib kasb tanlashga moyil bo'ladi. Bundan tashqari, internet va ommaviy axborot vositalari ham yoshlarning kasbiy qarashlariga ta'sir qiladi. Hozirgi kunda zamonaviy va ommabop kasblar haqidagi ma'lumotlarning keng tarqalishi yoshlarning qiziqishlarini o'zgartirmoqda[5,27]

Bugungi kunda kasb tanlash masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Chunki zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi natijasida yangi kasblar paydo bo'lmoqda, ayrim eski kasblarga bo'lgan ehtiyoj esa kamayib bormoqda. Bu holat o'smirlardan nafaqat o'z qiziqishlarini anglashni, balki mehnat bozori talablarini ham hisobga olishni talab etadi. Kasb tanlashda yoshlarning mustaqil fikrlashi va qaror qabul qilish qobiliyati muhim hisoblanadi.

O'smir o'z kelajagini ongli ravishda rejalashtira olsa, u tanlagan sohada muvaffaqiyatga erishish imkoniyati ortadi.[2,64].

Psixologlarning fikricha, o'smirlik davrida shaxsning "men" konsepsiyasi shakllanadi.

Ya'ni inson o'zining kim ekanligini, jamiyatdagi o'rnini va kelajakdagi maqsadlarini anglay boshlaydi. Bu jarayon kasbiy o'zlikni belgilash bilan chambarchas bog'liqdir. O'smir o'zining kuchli va zaif tomonlarini bilib olsa, u kelajak kasbini tanlashda adashmaydi. Shu sababli maktablarda kasbga yo'naltirish ishlari, psixologik testlar va suhbatlarning tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, kasb tanlashda temperament va xarakter xususiyatlari ham e'tiborga olinishi kerak. Masalan, kirishimli va faol insonlar odamlar bilan ishlashga asoslangan kasblarga moyil bo'lsa, sokin va tahliliy fikrlaydigan yoshlar ilmiy yoki texnik yo'nalishlarda muvaffaqiyat qozonishi mumkin[2,67]. Insonning fe'l-atvori va ruhiy xususiyatlari uning kasbiy faoliyatga moslashishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Kasbiy shakllanish jarayoni uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, u doimiy o'rganish va tajriba orttirishni talab qiladi.

Hozirgi davrda bilim va ko'nikmalarni muntazam rivojlantirib borish har bir mutaxassis uchun zarur hisoblanadi. Shu bois o'smirlarda mehnatsevarlik, mas'uliyat va intiluvchanlik kabi sifatlarni shakllantirish muhimdir.

Bunday fazilatlar kelajakda nafaqat yaxshi kasb egasi bo'lishga, balki jamiyatda munosib o'rin egallashga ham yordam beradi. Demak, o'smirlarning kasb tanlash jarayonida psixologik omillarni chuqur o'rganish va ularga to'g'ri yo'nalish berish muhim vazifalardan biridir.[5,21-22].

Har bir yoshning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarish va ularni qo'llab-quvvatlash orqali jamiyat uchun yetuk, bilimli hamda o'z kasbini sevuvchi mutaxassislarni tarbiyalash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, o'smirlarda kasb tanlash jarayoni murakkab psixologik jarayon bo'lib, unga turli omillar ta'sir etadi. O'smirning qiziqishi, qobiliyati, motivatsiyasi, oilaviy muhit va ijtimoiy ta'sirlar uning kelajakdagi kasbiy faoliyatini belgilab beradi. Shu sababli yoshlarni kasb tanlashga yo'naltirishda ularning individual xususiyatlarini inobatga olish muhim ahamiyatga ega. To'g'ri tanlangan kasb esa insonning hayotda o'z o'rnini topishi va jamiyat rivojiga munosib hissa qo'shishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Климов Е.А. *Психология профессионального самоопределения*. – Москва: Академия, 2010.
2. Qodirov B.R. *Kasb psixologiyasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Mavlonov A., Rahmonqulova N. *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017.
4. Holland J.L. *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments*. – 3rd ed. – Florida: Psychological Assessment Resources, 1997.
5. G'oziev E.G'. *Yosh davrlari psixologiyasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.